

Anne Maria Holli

Suomalaisen tasa-arvon nousu ja tuho

Teksti on ilmestynyt alun perin Historiallisen Yhdistyksen julkaisemassa Historiallisia Papereita -sarjassa vuonna 2000. Teksti on julkaistu sarjan 3. osassa, 'Tasa-arvon nousu ja tuho'. ISSN 1456–8055.

Suomi, tasa-arvo, yhteiskunta, naisliike, politiikka

Tarkoitukseni on kirjoittaa tasa-arvon noususta ja tuhosta. Nousun ja tuhon tematiikka tunnetusti lähtee eräällä tapaa syklisestä historiankäsitelmästä. Siinä historialliset aikakaudet nähdään toisiaan seuraaviksi jaksoiksi, joiden kulkua rytmittävät syntymä, nousu, rappio, tuho ja uudelleensyntymä - tai vähintäänkin muutoksen dynamiikka muodossa tai toisessa. Aion siis kysyä: ovatko viimeiset 100–150 vuotta olleet historiallisesti eräänlaista tasa-arvoajattelun ja tasa-arvosta puhumisen aikakautta? Onko tämä tasa-arvon aikakausi nyt päättymässä tai ainakin muuttamassa suuresti muotoaan siinä määrin, että voimme jopa puhua - provokatiivisesti - tasa-arvon tuhosta?

1

Suomessa viimeiset 100–130 vuotta ovat olleet naisten oikeuksien ja lisääntyvän sukupuolten välisen tasa-arvon aikakautta. Ne ovat olleet sitä käytännössä, yhteiskunnallisen muutoksen tasolla, ja myös ideologisesti, tasa-arvosta puhumisen ja sen kautta ajattelemisen tasolla.

Käytännön tasolla oikeuksien lisäämisen prosessi lähti kansalaisoikeuksista: myös naiset saivat oikeuden koulutukseen, ammatinharjoitukseen ja perimysoikeuden. Kehitys kulminoitui vuonna 1930 uuteen avioliittolakiin, jolloin edusmiesjärjestelmä poistettiin ja naisista tuli oikeudellisesti yhdenvertaisia miesten kanssa.

Vuosisadan alusta alkoi poliittisten oikeuksien laajentaminen myös naisia koskevaksi: äänioikeus valtiollisissa ja kunnallisvaaleissa sekä vaalikelpoisuus. Viimeiset 90 vuotta ovatkin sitten olleet hidasta poliittisen tasavertaisuuden toteuttamista käytännössä: ensimmäinen naisministeri, Miina Sillanpää, valittiin vuonna 1926; ensimmäinen naispuhemies vuonna 1994; ja vuonna 2000 saamme ehkä ensimmäisen naispresidentin. Eduskunnassa naisia on tällä hetkellä 37 prosenttia.

1960-luvulta lähtien keskiössä ovat olleet pitkälti naisten sosiaaliset, taloudelliset ja sivistykselliset oikeudet. Samapalkkaisuusvaatimus on näistä ehkä keskeisin. Tähän kategoriaan kuuluvat myös erilaiset lakiuudistukset, joilla on pyritty helpottamaan naisten ja miesten mahdollisuuksia yhdistää työ- ja perhe-elämä keskenään. Tähän kategoriaan kuuluvat myös erilaiset vaateet siitä, että naisten näkemykset, naisten kulttuuri ja naisten tieto ovat arvokkaita ja niiden arvostusta on nostettava.

130 vuoden ajan suomalaiset naiset - ja jotkut miehetkin - ovat puhuneet tasa-arvosta ja vaatineet sitä, joskaan eivät välttämättä nimenomaisesti tätä tasa-arvon käsitettä ja terminologiaa käyttäen. 100 vuotta sitten väiteltiin kiivaasti siitä, kestäisivätkö naiset korkeamman koulutuksen taakan - olihan heillä heikompi ruumiinrakenne ja sielunvoimat, puhumattakaan luontaisesta halusta äitiyden kutsumukseen. Tänä päivänä pohditaan sitä, miksi professoreista edelleen vain 17 prosenttia on naisia: onko syynä

rakenteellinen sukupuolinen syrjintä yliopistoissa vai naisten heikommat ambitiot ja pyrkimys yhdistää ura ja perhe?

Tasa-arvo on joka tapauksessa muodossa tai toisessa ollut naisten oikeuksien puolestapuhujien keskeinen argumentti. Samalla tasa-arvosta puhuminen on erottanut sukupuolikysymyksen suhteen edistykselliset vanhoillisista: siinä missä naiskysymyksen suhteen edistykselliset vaativat oikeuksia ja uudistuksia, sukupuolikonservatiivit puolestaan puhuivat sukupuolten välisistä luonnollisista eroista ja taipumuksista. Keskeinen jakolinja kulki kysymyksessä, olivatko naiset ja miehet samanlaisia vai erilaisia keskenään ja missä suhteissa. Tasa-arvon puolestapuhujille samanlaisuus oli eräällä tapaa keskeinen lähtökohta: vetoamalla sukupuolten samanlaisuuteen legitimoitiin myös samojen oikeuksien vaatimus. Sukupuolikonservatiiveille naisten ja miesten luontainen erilaisuus oli puolestaan perustava arvo: siihen vetoamalla vastustettiin muutospyrkimyksiä.

Viimeisten vuosikymmenien aikana tasa-arvosta puhuminen on saanut kuitenkin uusia muotoja. On hieman ironista, että uusi naisliike, feminismi, institutionalisoitunut tasa-arvopolitiikka ja naistutkimus nousevat etualalle, kun pohdin syitä tähän.

Ensinnäkin, uusi naisliike on hyljännyt pitkälti tasa-arvoretoriikan, ainakin periaatteellisella tasolla, vaikka käytännössä siihen yhä turvaudutaan poliittisessa toiminnassa. Jo 1960-luvulla amerikkalainen nouseva naisliike lanseerasi uusia termejä vanhentuneeksi ja konservatiiviseksi tavoitteeksi katsotun tasa-arvon tilalle. Puhuttiin muun muassa naisten vapautumisesta. Suomessa tämä trendi on tullut näkyviin nimenomaisesti naistutkimuksen nousun myötä 1980-luvulla: tasa-arvon sijaan puhutaan nykyään eron politiikasta, naisen subjektiviteetista, nomadismista ja niin edelleen. Tasa-arvosta on tullut vanhentunut, reformistinen termi: sen katsotaan edustavan "väärä arvoja", olevan kiinnittynyt miehiseen normiin. Tasa-arvon tavoittelu ei tuo naisille sitä mitä he tahtovat.

2

Tämä naistutkimuksen positio on nähdäkseni ymmärrettävä tavoitteiden erilaisista konteksteista lähtien. Tasa-arvo on Suomessa historiallisesti ollut yhteiskunnallinen ja poliittinen termi, joka on aktualisoitunut yhteiskunnallisen muutoksen vaatimuksissa. Naisliike ja naistutkimus tavoittelevat ehkä nykyään pääasiassa kuitenkin jotain muuta. Ne tavoittelevat naisen tietoisuuden kehittymistä, epistemologista vallankumousta; tiedon vallankumousta; henkistä vapautumista - ja näihin tavoitteisiin ei tosiaan sen paremmin yhteiskunnallinen toiminta kuin tasa-arvon kaltainen yhteiskunnallinen käsitteeseen anna paljoakaan eväitä.

Toiseksi, institutionalisoitunut tasa-arvopolitiikka on tehnyt tasa-arvosta poliittisen aseensa ja samalla muuttanut käsitteen käyttöalaa - osin hieman tarkoittamattomin seurauksin. Osin tasa-arvokäsitteen keskeisyys tasa-arvopolitiikassa liittyy siihen, että tasa-arvopolitiikalle ei maassa ole suotu juurikaan sen paremmin institutionaalisia vaikutuskeinoja kuin resurssejakaan. Keskeinen vaikuttamisen väline on ollut puhe, retoriikka, taivuttelu - ja siinä tasa-arvon käsite. Omissa tutkimuksissani olen osoittanut, että valtiollisen tasa-arvopolitiikka on käyttänyt tasa-arvoa innovatiivisesti naisten oikeuksien ajamiseen. Samalla tasa-arvon käsite on saanut uusia sisältöjä: se on yhdistetty uusin tavoin myös naisten erilaisuuden ajatuksen ajamiseen, ei enää pelkästään naisten samanlaistamiseen miesten kanssa. Eräällä tapaa on siis murrettu ja ylitetty aiempi jakolinja samanlaisuuden ja erilaisuuden välillä: tasa-arvosta voi nykyään hyvin puhua kummassakin mielessä.

Tasa-arvon laajentuneet käytötavat näyttävät levinneen myös muualle yhteiskuntaan, tasa-arvopolitiikan ja naisliikkeen ulkopuolelle. Tasa-arvosta puhuminen on ylittänyt aiemmat jakolinjat "edistyksellisten" ja "konservatiivien" välillä. Kaikki tuntuvat puhuvan tasa-arvosta ja kannattavat sitä, vaikka tarkoittavatkin termillä hyvin erilaisia asioita. Tasa-arvosta voi nykyään puhua samassa hengenvedossa, kun vaaditaan naisille oikeutta pysyä kotona hoitamassa lapsia - "niin kuin naisen

luontoon kuuluukin". Tänä päivänä tasa-arvoa käytetään hyvin erilaisten aatteiden ja poliittisten vaateiden ajamiseen, aina feministisistä äärikonservatiivisiin vaateisiin.

Tasa-arvosta on tullut ei-erotteleva käsite, tai ainakin uudella tavalla erotteleva käsite. Poliittinen se toki on vieläkin: politiikkaa tehdään tosin nyt käsitteen sisällä ja sitä käyttäen, kun aiemmin ehkä pelkästään tasa-arvosta puhuminen erotti jyvät akanoista, ja edistykselliset konservatiiveista. Tasa-arvosta on tullut retoriikkaa, jolla haetaan hyväksyttävyyttä ja edistyksellisyyden leimaa omille aatteille ja vaateille, olivatpa ne mitä hyvänsä. Tasa-arvo on erinomainen väline tähän, sillä tasa-arvo on hyvä, upea arvo, jota suomalaiset kannattavat lähes sataprosenttisesti. Kuten muitakin hyviä arvoja, rauhaa, rakkautta ja työllisyyttä. Tasa-arvosta on viime aikoina tullut lisäksi vahvasti suomalaisuuteen ja kansalliseen identiteettiin liitetty arvo, mikä lisää sen vahvuutta "meikäläisenä" ja "meikäläisyyttä" luovana arvona.

Mihin ollaan tultu? Tällä hetkellä ainoastaan feministit ja naistutkijat näyttävät Suomessa kritisoivan tasa-arvoa ja tasa-arvon käsitettä. Tästä näkökulmasta erotteleva, poliittinen rajalinja kulkisi siis tasa-arvon puolustajien (ja siitä puhujien) ja feministien välillä, joista siis edelliset edustavat hyvää ja jälkimmäiset pahaa. Tämä ajatus tasa-arvon ja feminismin vastakkainasettelusta on tosin ollut suomalaisen tasa-arvoajattelun ydintä jo kauan. Se tiivistyy sanonnassa "En ole mikään feministi, mutta kannatan kyllä tasa-arvoa". Tasa-arvo on siis hyvä asia, kun taas feministit edustavat jotain iljettävää ja ei-hyväksyttävää. Yhtä 90-luvun alun lehtikirjoitusta siteeratakseeni, feministit ovat miehiä raatelevia naisia.

Suomessa tasa-arvosta on siis viime vuosikymmeninä muodostunut vahvasti retorinen käsite, joka on pitkälti menettänyt erotteluarvoaan, poliittista sisältöään, paitsi suhteessa feministeihin. (Ja tämähän on äärimmäisen ironista!) Tasa-arvoajattelusta on tullut eräänlainen valtakurssi, hegemoninen diskurssi, eikä nähdäkseni välttämättä mitenkään radikaalissa tai edes naisystävällisessä muodossa. En halua väittää, etteikö tasa-arvoa voisi edelleenkin käyttää radikaalisti ja uudistavin tavoin, naisten oikeuksien ajamiseen - tila tähän vain näyttää pienentyneen entisestäänkin.

Nyt uuden vuosituhannen kynnyksellä onkin oiva hetki kysyä: onko yksi aikakausi päättymässä? Onko tasa-arvon yhteiskunnallinen projekti ohi, onko tasa-arvoajattelu siirtynyt osaksi patriarkaanin hegemonista diskurssia ja menettänyt - ainakin tällä hetkellä - suurimman osan uudistavaa potentiaaliaan? Ja mitä on tulossa tilalle?